

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

สภาพทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ 3 จังหวัด ประกอบด้วย ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ตั้งอยู่ตอนใต้สุดของประเทศไทยพื้นที่รวม 6.79 ล้านไร่ หรือ 10,936 ตารางกิโลเมตร ประชากรประมาณ 1.78 ล้านคน เป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์อันหลากหลายนานัปการ เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายของมนุษย์หลายสายพันธุ์ที่มีการผสมผสานกันมานานหลายชั่วอายุคน และเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นคาบสมุทรที่มีความอุดมสมบูรณ์มั่งคั่ง มีทะเล ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ และแร่ธาตุ สมชื่อคาบสมุทรทองคำอย่างยาวนาน (รุ่ง แก้วแดง, 2547: 52 - 53)

พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรทั้งทางบกและทางทะเล คือ มีพื้นที่ชายฝั่งทะเลติดอ่าวไทยเหมาะแก่การประมงและการท่องเที่ยว มีพรมแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ประมาณ 500 กิโลเมตร และไม่ไกลจากประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซียมากนัก สามารถพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้า การลงทุน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ (ศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2545: 35) แต่ในขณะนี้ พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่สามารถพัฒนาได้เท่าที่ควร เนื่องจากต้องประสบปัญหาความไม่สงบซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่มีเหตุการณ์ปล้นปืนที่กองพันพัฒนาที่ 4 อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นต้นมานั้น ถือได้ว่าเป็นวิกฤตการณ์ครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะสงครามในยุคแรก ๆ ยังเป็นการต่อสู้ระหว่างเจ้าเมืองกับเจ้าเมือง ระหว่างกองทัพกับกองทัพบการรบใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ราษฎรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบเฉพาะในตอนที่มีเมืองปัตตานีแพ้สงครามและถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย การก่อการร้ายในยุคก่อนขบวนการก่อการร้ายจะอาศัยอยู่ในป่าและภูเขา โดยเฉพาะภูเขาบูโดราษฎรส่วนใหญ่จะไม่ได้รับผลกระทบ แต่ในปัจจุบันนี้ผู้ก่อการร้ายได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์มาเป็นการปฏิบัติการในเมืองทำการสังหารและทำร้ายทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิม โดยใช้วิธีการลอบฆ่า การฟัน การยิง การวางระเบิด ตลอดจนการวางเพลิงเผาทรัพย์สินของทางราชการอีกด้วย อันเป็นวิธีเดียวกับการก่อการร้ายในต่างประเทศ การกระทำดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ (รุ่ง แก้วแดง, 2547: 50)

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่และทำให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนนำสู่การตอบสนองต่อปัญหาด้วยการย้ายถิ่นฐานบ้านเกิดของประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ซากีย์ พิทักษ์คุมพล (2551: 467-468) กล่าวคือ ความรุนแรงในปัจจุบันมิได้แบ่งแยกเป้าหมายของการทำลายล้างอย่างชัดเจน เช่นในอดีต ประชาชนในพื้นที่ทุกคนมีสิทธิที่จะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงไม่ว่าแม้แต่เด็กทารก ผู้บริสุทธิ์ ทั้งนี้เพราะมีการนำยุทธวิธีที่ใช้กันในการก่อการร้ายสามารถประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการ เช่น การซุกซ่อนระเบิดในสถานที่สาธารณะเพียงเพื่อหวังผลในการสร้างความน่าสะพรึงกลัว และความไม่มั่นคงในชีวิตประจำวันให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน จึงไม่น่าแปลกใจที่มีประชาชนบริสุทธิ์จำนวนมากเสียชีวิตในเหตุการณ์ความรุนแรงในช่วงเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ในส่วนการมุ่งทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ขยายกว้างมากขึ้นกว่าเดิมเช่นกัน จากเดิมที่เป้าหมายของการโจมตีทำร้ายคือทหาร ตำรวจ หรือครู ในบางเหตุการณ์ แต่ในปัจจุบันเป้าหมายถูกขยายให้กว้างขึ้นเป็น “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หรือ “ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐ” คงเหลือแต่เพียงเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข เช่น แพทย์ หรือพยาบาลเท่านั้นที่ยังไม่ถูกคุกคาม เหตุการณ์เหล่านี้สร้างความหวาดระแวงให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนชาวไทยพุทธซึ่งเป็นชนส่วนน้อยในพื้นที่ที่มีความรู้สึกหวาดระแวงและหวาดกลัวเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อไม่สามารถหาหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินในขณะที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ ทางออกที่ดีที่สุดสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวอย่างรุนแรงคือการย้ายถิ่นนั่นเอง

หากพิจารณาจากข้อมูลและผลการวิจัยจึงสรุปว่า พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นดินแดนแห่งความน่าสะพรึงกลัว เต็มไปด้วยความอันตราย และไร้ความน่าอยู่ แต่จากการศึกษาตลอดจนการตรวจสอบและการสังเกตของผู้วิจัยโดยพิจารณาถึงลงไปในบางชุมชน พบว่ายังมีพื้นที่ที่สามารถคงสภาพความปลอดภัยไว้ได้ ประชาชนในพื้นที่ไม่รู้สึกหวาดระแวงต่อกระแสสังคมที่มีความรุนแรงเกิดขึ้น คนในชุมชนสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติสุขแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยมุสลิมและส่วนน้อยเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธก็ตาม ซึ่งผู้นำชุมชนท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า

“...ตั้งแต่มันทำเราได้ที่เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2549 มันมาเผาและยิงคนของเรา เราแค้นมัน คนในชุมชนของเราเลยตกลงกันว่าเราจะสู้กับมันจะไม่ยอมมันแล้ว นี่ก็ 2 ปีกว่าแล้วพวกเราทำได้ ไม่ต้องย้ายหนีไปไหนก็ได้...”

กลุ่มผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม 2551

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ เป็นผู้ที่มิภูมิลำเนาอยู่ในปัตตานีทำงานทางด้านการข่าวในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มานานกว่า 10 ปี เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการข่าวของศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติส่วนหน้า (ศปก.ตร.สน.) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“...ตั้งแต่โจรเข้าไปเผาและทำร้ายคนในชุมชนเค้าได้ เเท่าที่รู้มาเค้าแค้นมาก แต่เดี๋ยวนี้เสบียงโจรคงไม่กล้าเข้าไปแล้ว ไม่รู้ว่าเขาทำกันยังไง...”

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เจ้าหน้าที่ตำรวจ, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม 2551

นอกจากนี้ รุ่ง แก้วแดง (2545: 65) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...การเสนอข่าวของสื่อมวลชนก็ดี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ดี ทำให้เห็นว่าความไม่สงบกระจายไปทั่วภาคใต้ ความจริงเหตุเกิดขึ้นในบางพื้นที่เท่านั้น อย่างที่ผมได้นำเสนอแล้ว ดังนั้น จึงควรมีการค้นหาตัวอย่างหมู่บ้านตำบล และอำเภอที่อยู่กันอย่างสงบ เพื่อให้คนทั่วไปได้มาเรียนรู้ถึงวิธีการและยุทธศาสตร์ที่หมู่บ้านและตำบลเหล่านั้นดำเนินอยู่ ตลอดจนใช้เป็นแหล่งฝึกอบรมและเรียนรู้สำหรับการแก้ปัญหาให้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป...”

ในอดีตชุมชนเป้าหมายแห่งนี้มีลำธารไหลผ่าน 2 สาย มีพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก มีป่าไม้ มีสัตว์ป่านานาชนิดและที่สำคัญที่สุดมีแร่ดิบุกซึ่งมีอยู่มากมาย จนกระทั่งได้มีการเข้ามาตั้งรกรากปักหลักปักฐานสร้างที่อยู่อาศัยและมีจำนวนเพิ่มขึ้น สถานที่แห่งนี้จึงกลายเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กแห่งหนึ่ง และเป็นที่รู้จักของผู้ที่เดินทางผ่านและหมู่บ้านข้างเคียง และเมื่อเวลาผ่านไปความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง มีผู้อยู่อาศัยมากขึ้น มีการปลูกป่าทดแทนในลักษณะของสวนยางพารา สวนผลไม้ และพืชผักต่าง ๆ

เมื่อเวลาผ่านไปความเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น แร่ดิบุกที่เคยมีมากมายในลำธารได้หายไปจนหมดสิ้น ป่าไม้ที่มีอายุยืนยาวถูกทดแทนด้วยพืชเศรษฐกิจ ลำธารและสายน้ำที่เคยกว้างขวางและมีน้ำไหลอย่างไม่มีเหือดแห้งได้ลดขนาดและมีน้ำน้อย สัตว์ป่าไม่มีให้เห็น และมีประชากรเพิ่มขึ้นด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น การย้ายเข้ามาตั้งรกราก สร้างที่อยู่อาศัยของประชากรจากถิ่นอื่น และการเพิ่มประชากรในลักษณะของการขยายเผ่าพันธุ์ตามกฎเกณฑ์และวัฏจักรของธรรมชาติ หมู่บ้านแห่งนี้จึงมีการขยายอาณาเขตของหมู่บ้านกว้างขึ้น

หมู่บ้านแห่งนี้ประกอบด้วยกลุ่มบ้านย่อย 3 กลุ่มบ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 9.392 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ พื้นที่เพาะปลูก 8,000 ไร่ พื้นที่ที่อยู่อาศัย 392 ไร่ และพื้นที่ป่าธรรมชาติ 1,000 ไร่ ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 540 คน แยกเป็นชาย 280 คน หญิง 260 คน มี 135 ครัวเรือน โดยมีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 98 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 2

แม้ท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ ชุมชนเป้าหมายยังมีความเสี่ยงต่อภัยอันตรายไม่ต่างจากชุมชนอื่นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่จากการสัมภาษณ์ของผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่าภัยคุกคามจากการก่อการร้ายหรืออาชญากรรมจากภายนอกที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ยังไม่สามารถเข้ามาทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้ได้ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าชุมชนนี้มีคุณลักษณะพิเศษ สามารถรักษาความปลอดภัยให้กับชุมชนของตนเองได้ ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์ในแง่มุมมองการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งยังประสบปัญหาความไม่สงบอยู่นั้น จึงควรมีการศึกษาว่าชุมชนที่คงสภาพความปลอดภัยเช่นนี้ไว้ได้นั้นมีกระบวนการสร้างและมีรูปแบบในการรักษาความปลอดภัยตนเองอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนเป้าหมาย
2. เพื่อศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนเป้าหมาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างน้อย 3 ประการคือ

1. เกิดความเข้าใจถึงรูปแบบด้านต่าง ๆ ที่ชุมชนเป้าหมายได้ดำเนินการใช้ในการรักษาความปลอดภัย
2. ข้อมูลที่ได้จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ชุมชนอื่นสามารถป้องกันตนเองให้เกิดความปลอดภัยจากเหตุการณ์ความไม่สงบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนเป็นแนวทางที่สามารถประหยังบประมาณของทางราชการอีกด้วย

ปรากฏการณ์ของการศึกษา

ในการศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบต่าง ๆ อันเกิดจากกระบวนการคิดและกระบวนการทำของชุมชนเป้าหมายเท่านั้น โดยการเก็บข้อมูลนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องปกปิดชื่อจริงของชุมชนและผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อความปลอดภัยของชุมชนเอง

1. เป็นชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความสงบเรียบร้อย ทั้งที่ภายนอกมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
2. เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างในเรื่องวัฒนธรรมการนับถือศาสนาอย่างชัดเจน กล่าวคือ คนในชุมชนประกอบไปด้วยคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่คนทั้งสองกลุ่มก็ยังสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบเรียบร้อย
3. มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งการจัดตั้งเช่นนี้แสดงออกถึงความสามัคคีของคนในชุมชน

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนซึ่งเป็นแกนนำในการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน ได้แก่ กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การประชุมระดมความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม การสังเกตและการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูล 1 ปีตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ 2551 จนกระทั่งถึง มีนาคม 2552

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง กระบวนการ วิธีการหรือกิจกรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน

การรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชน หมายถึง วิธีทางในการดูแลเอาใจใส่หรือการป้องกันภัยต่าง ๆ เช่น ภัยจากการก่อการร้ายหรืออาชญากรรม ซึ่งภัยต่าง ๆ เหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนได้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดยะลา ปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส

การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ หมายถึง การกระทำของบุคคลหรือองค์กรที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย ความเดือดร้อน ความขัดแย้ง และความไม่ปลอดภัยต่อชุมชน เช่น การเข้ามาก่อวินาศกรรม การกระทำเพื่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน